

УДК 635.952.2:58.006:631.524/477

СТАРОВИННІ ПАРКИ – ПЕРШОДЖЕРЕЛА ІНТРОДУКЦІЇ ТРОПІЧНИХ І СУБТРОПІЧНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

Т.М. ЧЕРЕВЧЕНКО, Н.В. ЧУВІКІНА

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 Київ, вул. Тімірязєвська, 1

Показано можливі першоджерела інтродукції тропічних і субтропічних рослин в Україну через старовинні парки. Проаналізовано видовий склад рослин в оранжереях старовинних парків – маєтках українських і польських магнатів XVIII–XIX ст. у Східній Європі (тепер територія України).

Нині в Україні практично кожний ботанічний сад і дендропарк мають оранжереї та теплиці, в яких зосереджено біорізноманіття тропічної і субтропічної флори. Без цих рослин неможливе життя в помірних широтах у зимовий період. Адже інтер'єр приміщення мертвий, якщо в ньому немає рослин. Які ж рослини в зимовий період у помірному поясі можуть вегетувати, виділяти кисень, приносити естетичну насолоду, продовжувати спілкування людини з природою? Тільки тропічні та субтропічні рослини з відносно вічнозеленим листям. Звідки потрапили вони в Україну?

На підставі літературних даних можна дійти висновку, що першоджерелами багатьох високодекоративних видів, особливо красивоквітучих і таких плодкових, як цитрусові та ананаси, були старовинні парки, засновані у XVIII–XIX ст. Спочатку це була стихійна інтродукція, до того ж не обов'язково з природних умов, а, як правило, вже з культури зарубіжних країн, де в той час були у моді ті чи інші групи рослин, зокрема камелії, орхідеї, бегонії, пеларгонії.

Середина XVIII — перша половина XIX ст. — це час, коли в Україні за зразком королівсь-

ких та імператорських резиденцій почали будувати великі панські маєтки. Для облаштування парків і оранжерей у цих садибах часто запрошували відомих архітекторів і садівників із-за кордону. Тоді престижно було мати колекції тропічних і субтропічних рослин, прикрашати ними зали. Влітку багато рослин виносили з теплиць, і на партері або інших урочистих місцях вони ставали окрасою парків. Це, зокрема, *Agave L.*, *Draacaena Vand.*, *Cordyline Comm. ex Juss.*, *Citrus L.*, *Casuarina L. ex Adans.* Перші кроки інтродукції тропічних і субтропічних рослин були спрямовані на рослини функціонального призначення, наприклад екзотичні фрукти — різні види *Citrus*, *Ananas Adans* і навіть *Persica Mill.* для вирощування у теплицях. Згодом увагу почали зосереджувати на декоративних рослинах, які протягом року не втрачають декоративності листя, мають певний період цвітіння: *Camellia L.*, *Rosa L.*, зокрема дуже поширена 'Marshal Niel', *Rhododendron L.*, у тому числі й *R. indicum (L.) Sweet.*

В оранжереях і теплицях вирощували сотні видів і сортів декоративних і плодкових рослин. Особливого розмаху набуло вирощування плодкових рослин. У Царському саду в Києві у 1827 р. росло 702 екземпляри ананасів, 400 — цитрусових і 150 — гранатів

© Т.М. ЧЕРЕВЧЕНКО, Н.В. ЧУВІКІНА, 2000

(*Punica granatum* L.) [16]. У Сокириньцькому маєтку Галаганів у 1831 р. було 93 рослини *Ficus carica* L., 138 — *Ananas comosus* (L.) Merrill. [17], а в теплицях дендропарку “Софіївка” за рік отримували до 3 тис. плодів ананасів [4].

Часто у теплицях утримували рослини, які нині ростуть у відкритому ґрунті, — *Persica* Mill., *Cerasus* L., *Thuja* L., *Gleditsia* L., *Syringa* L. і багато інших. Це стосується і плодкових, і декоративних культур. Дуже багато було в теплицях і квітів відкритого ґрунту — однорічних і дворічних.

Я. Калиновський [6] захоплено писав про *Araucaria* Juss., *Fatsia Decaisne et Planch.*, папороті, пальми, екзотичні фруктові рослини, *Rhododendron* L., *R. indicum* (L.) Sweet, *Pelargonium* (L.) L’Her. ex Ait., *Rosa* L.

На початку XIX ст. виникло “Русское общество любителей садоводства”. Воно регулярно влаштовувало в Москві виставки квітів, на яких демонструвалося багато оранжерейних і тепличних рослин, виписаних із за кордону, що сприяло їх розмноженню і розповсюдженню.

Безсумнівно, послугами розсадників цього товариства у Москві могли користуватися і власники маєтків на території України, але часто вони листувалися безпосередньо із садівниками та власниками розсадників з країн Західної Європи.

Як це відбувалося в Україні?

Насамперед варто згадати дендропарк “Олександрія” в Білій Церкві, будівництво якого розпочала в 1793 р. дружина графа Франциска Ксаверія Браницького — Олександра. Цей парк вона назвала своїм ім’ям. Закладався він як припалацовий парк родини Браницьких. У працях Р. Аftаназу [20] та І. Фундуклея [13] зазначено, що в парку існувала чудова оранжерея (певною мірою вона відбудована в 1970-ті роки). За часів Браницьких там була розміщена велика колекція *Arecaceae* Schult. та інших рідкісних рослин. “До нас дійшли, — пише І. Фундуклей, — захоплені відгуки гостей Браницьких про *Rosa chinensis* Jacq., яка заплітала своїми гілками всю стіну оранжереї, на яких були тисячі квіток, та про величні екземпляри *Aloe* L.” [13, с. 492]. Важко пояснити до-

цільність утримання такої величезної кількості екземплярів цих рослин, напевне, їх використовували для того, щоб прикрашати палац та дзеркальний павільйон до приходу гостей. Цікаві відомості також про *Citrus sinensis* (L.) Osbeck віком понад 200 років, придбаного у польського короля Станіслава Августа.

Оранжереї і теплиці були наповнені виключно екзотичними рослинами, які насамперед використовували для озеленення інтер’єрів. Влітку багато з них виставляли на газони неподалік палацу, колони “Ехо” тощо. Донині зберігся знімок працівників парку (рис. 1) в оранжереї Браницької на фоні розмаїття тропічних рослин: *Pandanus Rumph. et L.*, *Begonia* L., *Cordyline*, *Sanchezia Ruiz et Pav.* Щодо представників родини *Orchidaceae* Juss., то навіть важко уявити, який там відчувався аромат від буйного цвітіння *Stanhopea tigrina* Batem. та *S. oculata* Lindl. Крім того, за будинком садівника були теплиці, спеціально влаштовані лише для ананасів, цитрусових та інжиру. На жаль, практично все це було знищено під час громадянської війни 1918—1920 рр.

У 1796 р. розпочав будівництво парку в Умані граф Станіслав Щенський Потоцький. Він назвав його на честь своєї дружини Софії — “Софіївкою”.

У праці Т. Темері [23] ми знаходимо захоплюючий опис оранжереї і теплиць парку “Софіївка”. Особливо його вразило різноманіття пальм та інших екзотичних рослин, які були розміщені, на його погляд, з великим смаком. Найбільшу увагу привертали до себе фігові дерева (*Ficus carica*), що рясніли плодами, як у себе на батьківщині. Не менш рясно плодоносили величезні дерева *Citrus sinensis* та *C. reticulata* Blanco, ширився п’яний запах ананаса, що теж досить успішно вирощувався. За теплицями була велика тераса з досить рідкісними екзотичними та цікавими видами рослин. Чарівне місце — великий круглий стіл, оточений банкетками, що стояв у тіні густого листя, де можна і відпочити, і помилуватись чудовим краєвидом. Задумано це було воістину геніально. На літо декотрі тропічні і субтропічні рослини (*Agave*, *Casuarina*, *Myrtus* L.,

РИС. 1. В оранжереї парку "Олександрія". Початок ХХ ст.

Dracaena, Citrus, Arceaseae) виносили з оранжерей і теплиць на партер та "Єлисейські поля". Загалом площа 23 відділень оранжерей і теплиць під склом становила 1975 м² (1926).

Наприкінці ХІХ ст. "Вестник Императорского Российского общества садоводства" [10], у 1894 р., повідомляв, що відділень оранжерей і теплиць тільки 11, в них утримується 20 тис. рослин у горщиках. Серед них 2 велетенські екземпляри *Araucaria excelsa* (Lamb.) R. Br., *A. angustifolia* (Bert) Kunt., *Cryptomeria japonica* (L.) D. Don., *Magnolia grandiflora* L., *Casuarina equisetifolia* Forst, *Callistemon* R. Br. та багато ін.

У праці Ф. Базінера [1] зазначається, що оранжереї і теплиці в парку "Софіївка" прекрасні своєю величчю та гарною забудовою. В них розміщена велика кількість рослин, які є окрасою парку, в тому числі багато величних *Citrus limon* (L.) Burm. Вражають своєю красою *Rhododendron* L., *Camellia* L., *Lamia* L., *Cuscas* L., *Agapanthus* L'Herit. та багато інших. Ці рослини ще й досі є рідкісними в оранжерейній культурі.

Дуже прикро, що донині софіївська оранжерея не працює і не належить парку. Цю історичну несправедливість слід ліквідувати.

"Олександрія" та "Софіївка" — найбільші дендропарки України. На щастя, вони досить добре збереглися, там постійно ведеться робота з догляду за насадженнями, працюють науковці. Однак стан більшості старовинних парків України набагато гірший. Адже, за архівними та літературними даними, великі парки з оранжереями були майже в кожному маєтку ХVІІІ—ХІХ ст. Описано парки з оранжереями й при монастирях. Нині про це відомо лише небагатьом фахівцям.

На Чернігівщині в ХІХ ст. були широко відомими парки в Сокиринцях і Качанівці.

Сокиринці (нині пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення площею 40 га) з 1717 р. належали роду Галаганів. У 1760-х роках там було споруджено великий дерев'яний палац і створено регулярний парк. На жаль, немає відомостей, чи була там тоді оранжерея. У 1823 р. маєток успадкував Павло Григорович Галаган, який повністю перебудував садибу. Новий

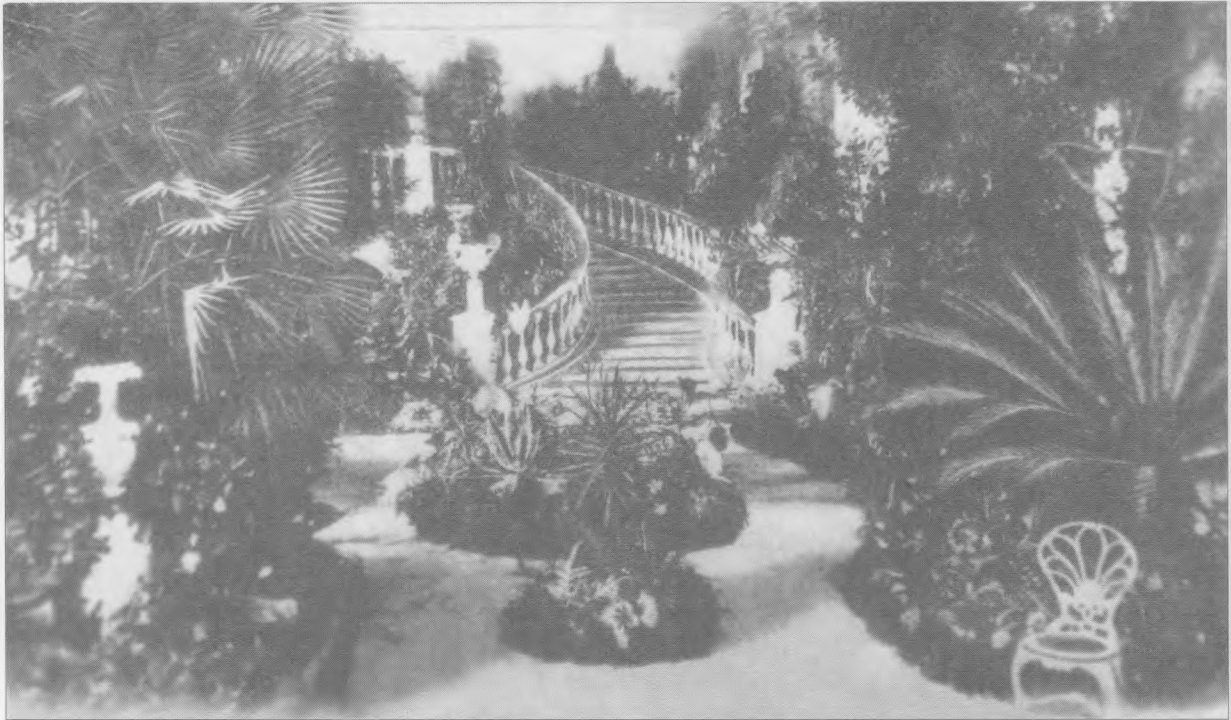

РИС. 2. Зимовий сад у Качанівці, 1915 р.

палацово-парковий ансамбль будувався у 1825—1835 рр. Більшість споруд у парку збереглася у задовільному стані, але від оранжереї залишилися руїни. Комплекс споруд складався з огорожі, головного входу та теплиць площею 0,3 га. Фахівці вважають рештки сокиринської оранжереї єдиним прикладом на Лівобережжі України споруд такого типу, що збереглися [9]. У Центральному державному історичному архіві України у фонді Галаганів є наявним “Реєстр растениям оранжерейным и тепличным, изданным после садовника Ределя в смотрение Андрею Коваленку и Спиридону Вольвачу 1831 г.” [17]. У цьому списку понад 150 видів рослин. Серед них види *Aloe*, *Amaryllis*, *Citrus*, *Pelargonium*, рідкісні види *Plumbago L.*, *Phyllanthus L.*, *Cobaea justicia Cav.*, *Nedychium Koen.* та ін. Вражає кількість плодів: *Ficus carica* — 93 дерева, *Persica* — 8, *Armeniaca Scop.* — 4, *Cissus L.* — 26, *Cerasus* — 21, *Ananas* — 138. Були там банани (*Musa L.*) і 5 видів цитрусових. Серед декоративних багато рослин, які нині культивуються у відкритому ґрунті (2 види *Syringa L.*,

Vixus L. та ін.). Іноді зазначалось і походження рослин: “От Андрея Ивановича” або “растения, присланные из Москвы в 1831 г.” Наступні покоління Галаганів теж з любов’ю піклувались про парк; щодо цього є згадки в численних спогадах сучасників [11]. У парку, а особливо на “дорогих могилах”, завжди було багато квітів. Вкриті склом могили нагадували невеликі теплиці. В Сокиринці приїздив Т.Г. Шевченко. Тут бували композитор М.В. Лисенко, художник Л.М. Жемчужников, співак Остап Вересай.

Качанівка (нині історико-культурний заповідник площею 560 га) — з XIX ст. власність родини Тарновських — з чудовим ландшафтним парком була великим культурним осередком України, приваблювала до себе митців. У різний час сюди навідувались десятки видатних українських і російських діячів. Варто згадати М.І. Глінку, М.В. Гоголя, І.Ю. Рєпіна та багатьох інших. Садиба була заснована ще в 1770 р. П.О. Румянцевим-Задунайським.

Більшість споруд у парку збереглася, але оранжерея та зимовий сад, на жаль, не дій-

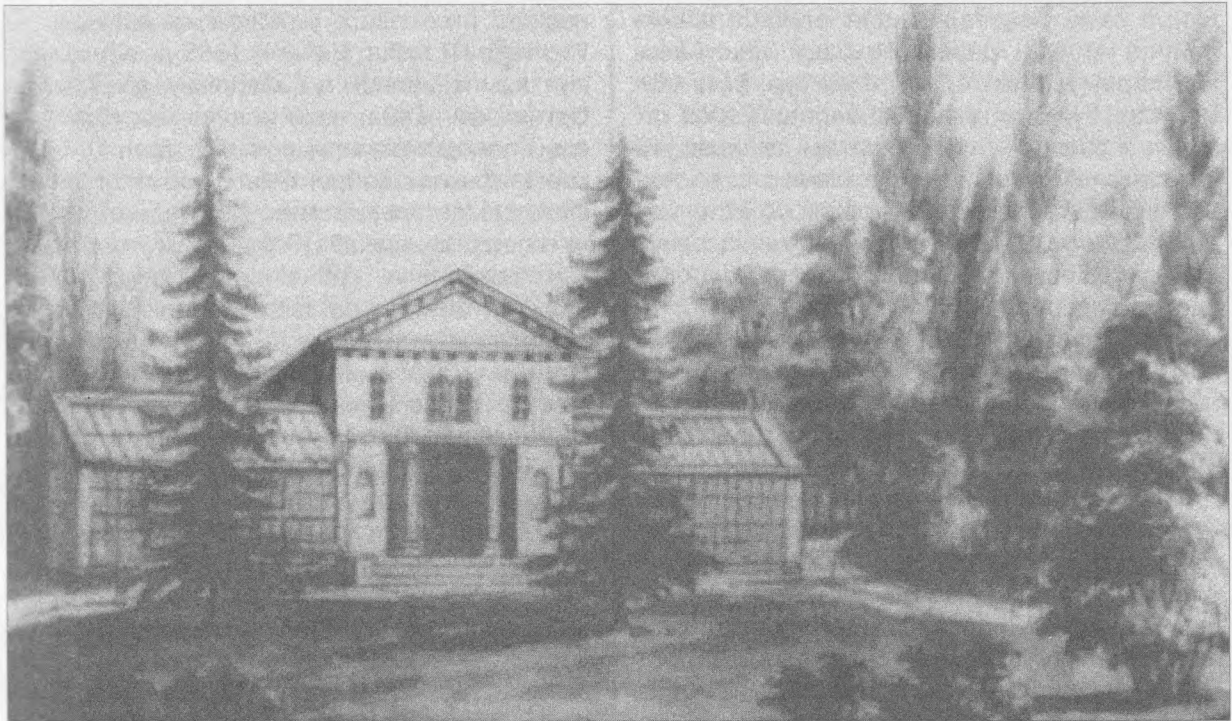

РИС. 3. Верхівня. Оранжерея в парку. Малюнок Наполеона Орди, 1870 р.

шли до нашого часу. Нам не вдалося знайти списки рослин з качанівських оранжерей, але в журналі “Столиця и усадьба” у 1915 р. в матеріалі, присвяченому качанівському маєтку, був представлений інтер’єр зимового саду (рис. 2). Тоді це вже була власність родини Олів [12]. На фотографії добре видно пальми, саговики, драцени, агави, папороті та фікуси.

На Черкащині в Корсуні-Шевченківському і зараз височіє над Россю величний палац — колишне володіння С. Понятовського, згодом — Лопухіних. У 1789 р. там уже був парк з оранжереєю. До нас дійшли відомості щодо вирощування там інжиру під склом [20]. Нині цей парк з палацом, але без оранжереї, є пам’яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення площею 97 га [7].

Досить відомий на Житомирщині палацово-парковий ансамбль у селі Верхівня, який нині має статус пам’ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення площею 34 га [7]. Саме сюди, до садиби Евеліни Ганської, приїздив у 1847—1850 рр.

відомий французький письменник Оноре де Бальзак, який у 1850 р. одружився з нею. У парку, заснованому в 1780—1790 рр., була велика оранжерея, заповнена, як пишуть, рідкісними рослинами, особливо орхідеями [20]. Саме її можна побачити на малюнку Наполеона Орди, зробленому в 1870 р. (рис. 3) [21].

Є відомості про оранжерею в Новоселиці (Старокостянтинівський р-н Хмельницької обл.); нині — це пам’ятка садово-паркового мистецтва площею 44,4 га [7, 19]. Парк було засновано в середині XVIII ст. У різний час Новоселицею володіли Сангушки та Гінжицькі, а в 1910 р. маєток придбав граф Потоцький. Зберігся опис парку початку XX ст., де згадується оранжерея, в якій утримувались старі цитрусові дерева, камелії та інші модні в той час рослини. Серед визначних пам’яток була стара пальма, яку, за переказами, позичала гетьманша Жевуцька для прийому імператора Олександра I. Згадується в цьому описі Rosa Marshal Niel, яка сягала покрівлі оранжереї.

У Центральному державному історичному архіві Києва збереглися детальні описи рос-

лин, а саме інвентаризаційні описи оранжерей та теплиць Царського саду (нині Миський парк) у Києві 1781 і 1827 рр. [14, 16]. Цей сад був закладений у середині XVIII ст. поруч з палацом, спорудженим за велінням імператриці Єлизавети Петрівни за проектом архітектора В.В. Растреллі. Доктор медицини Лерхе у 1770 р. писав, що в оранжереях Царського саду є велика кількість плодкових дерев [8].

Архівна справа 1781 р. дуже пошкоджена, розібрати щось надзвичайно важко, але серед назв оранжерейних рослин є *Citrus limon*, *Punica granatum*, *Rosmarinus officinalis* L. [14].

Архівна справа 1827 р. збереглася набагато краще [16]. Серед споруд саду були декілька великих оранжерей і теплиць з каменя та дерева. Окремо згадуються теплиці для іноземних рослин, з'єлені, ґрунтових дерев, ананасів. Загалом в оранжереях і теплицях 1827 р. утримувалося 149 видів рослин. Серед них *Agave*, 3 види *Aloe*, 7 видів *Hibiscus*, по 2 види *Laurus* та *Myrtus*, 2 декоративні форми *Nerium oleander* L., 80 рослин *Rhododendron*, *Rosmarinus* та багато інших декоративних і плодкових рослин. Вражає кількість деяких з них: *Phoenix* L. було 160, а кущів *Syringa persica* L., що в той час вирощували у теплицях, — 140. Дуже багато було плодкових, адже фрукти з Києва поставлялись до царського столу в Петербург. Крім лимонів, ананасів і гранатів, про які вже згадувалось, тут росли *Musa*, *Persica*, *Armeniaca*, *Prunus*, *Cerasus*, *Vitis* L.

Одним з найдавніших детальних описів теплиць, які нам вдалося розшукати, стосуються Яготина 1805 р. [3]. Власник яготинського маєтку граф Олексій Кирилович Разумовський жив тоді у Москві і лише влітку навідувався до своїх українських володінь. Він був відомий своєю надзвичайною любов'ю до рослин. У підмосковному маєтку *Горенки* він створив великий ботанічний сад, для роботи в якому запрошував відомих ботаніків із-за кордону. Цей сад наприкінці XVIII — першій чверті XIX ст. вважався одним із чудес Москви. У теплиці були зібрані рослини з усіх частин світу: до 500 великих *Citrus sinensis* та *C. reticulata* [2]. О.К. Разумовський регулярно присилав рослини та

насіння і до своїх українських володінь — Яготина і Почепа. Восени 1805 р. він запросив компаньйоном у мандрівку до України Оттона фон Гуна, який описав і опублікував свої подорожні враження. О. фон Гун, лікар за фахом, добре знав і любив рослини, залишив детальний опис яготинської флори латинню. Він відвідав Яготин саме тоді, коли там закладали грандіозний “англійський” парк. О. фон Гун із захопленням писав про нещодавно побудовані (1802) теплиці з холодними і теплими відділеннями. “Не дивуйтеся, — писав О. фон Гун, — побачивши посеред України рослини з усіх частин світу” [3]. Тільки в теплицях він нарахував 194 види, а після опису рослин із захопленням зазначив: “Одним словом, уся Україна є ботанічним садом” [3]. Цікаво, що в цьому списку є багато рослин, які нині вирощують у відкритому ґрунті, а тоді ці рослини, мабуть, нещодавно завезені з теплих країв, утримувались у теплиці. Серед них були навіть *Gleditsia*, *Thuja*, *Rhus typhina* L., *Liriodendron* L. та багато інших, особливо однорічників, трав'янистих багаторічників. Деякі рослини, що в минулому як інтродуценти культивувалися в теплицях, нині добре пристосувалися до нашого клімату й стали бур'янами (наприклад *Solidago* L.).

Серед тропічних рослин у теплицях Яготина у 1805 р. О. фон Гун згадує *Agave*, *Clerodendron*, *Myrtus*, *Vallota*, *Panacratium Dill ex* L., *Plumbago* L., які й тепер не часто трапляються навіть в оранжереях ботанічних садів, зокрема клеродендрон чи панкрацій.

У 1820 р. Яготин був переданий Варварі Олексіївні Разумовській, яка вийшла заміж за Миколу Григоровича Рєпніна-Волконського, рідного брата декабриста Сергія Волконського. Рєпніни довго жили за кордоном, українські маєтки залишалися без догляду. Зберігся опис яготинського маєтку 1842 р., де зафіксовано його поганий стан і сказано, що знамениті оранжереї стали непридатними [5]. Розкішна колись садиба в Яготині на сьогодні збереглася дуже погано. Неподалік від Яготина були й інші маєтки з великими парками та оранжереями. О. фон Гун [3] згадує велику кам'яну оранжерею в Почепі, яка теж належала О.К. Разумовському.

У Хмельницькій обл. у с. Антоніні (раніше Холодки) наприкінці XVIII ст. був маєток родини Сангушків. У 1803 р. Євстафій Сангушко розширив площу парку біля маєтку до 22,4 га і побудував чудову оранжерею. У середині XIX ст. у садибі налічувалося близько 3,5 тис. видів декоративних та сільськогосподарських рослин [19]. Про це свідчать каталоги, опубліковані в 1852 р. у Києві та в 1859 р. у Варшаві садівником Вінцентом Земковським, який у той час працював у Сангушка. Він підкреслював, що особливо цікавою була колекція представників *Orchidaceae*. На жаль, у 1919 р. все це було знищено. Нині Антонінський парк існує як парк — пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення площею 14,4 га [7].

Ще один дуже цікавий (площею всього 15 га) парк — Михайлівський — пам'ятка садово-паркового мистецтва — частково зберегся на Хмельниччині [7]. Він був заснований у середині XIX ст. Миколою Маковецьким. Його син Степан, учений-ботанік, значно розширив колекції парку екзотичними рослинами, привезеними з Африки. В оранжереї налічувалися сотні видів тропічних і субтропічних рослин. Багато видів папоротей, кактусів та інших сукулентів він випробував у відкритому ґрунті. Значна кількість видів, зібраних ним, прижилася на Поділлі. Колекція Степана Маковецького славилася далеко за межами Кам'янецького Придністров'я. У Михайлівку їхали з усіх районів України та з Польщі, аби придбати саджанці плодкових і декоративних дерев, кущів і квітів [22].

У Центральному державному історичному архіві України у справі про передачу рослин з оранжерей конфіскованих маєтків збереглися списки рослин закритого на той час Домбровицького монастиря (розташовувався на півночі Рівненщини у Дубровиці). У двох списках, датованих 1833 р., загалом налічувалося 186 видів рослин. Серед них *Aloe*, *Hedera L.*, *Rosmarinus*, *Punica*, *Laurus*, *Nerium*, *Agave*, *Musa*, *Poenix*, *Hibiscus* та ін. [15].

У цьому архіві у фондї родини Михайловських зберігаються документи 1818—1855 рр., що засвідчують закладання парку за англійським зразком у с. Соловіївка Радомишль-

ського повіту Київської губернії (нині Житомирщина). Власник маєтку Еразм Михайловський листувався із садівниками Бельгії та Німеччини, випишував звітди рослини. Серед його чернеток можна віднайти назви багатьох рослин, які він уже посадив чи планував посадити у парку, де, безсумнівно, була оранжерея, адже в списку згадувалось багато тропічних рослин: *Aloe*, *Agave*, *Gardenia L.*, 2 види *Rhododendron sp.*, 6 сортів *Rh. indicum*, *Camellia*, *Myrtus*, *Ficus*, *Laurus*, *Nerium*, *Citrus limon*, *Punica*, *Ananas* [18].

З наведених даних видно, наскільки велике розмаїття тропічних і субтропічних рослин було в оранжереях і теплицях України. Росли цитрусові, ананаси і банани, росли і рясно квітували орхідеї і камелії, відродженню культури яких ми присвятили три десятиліття. Прикро, що про цю розкіш і велич ми знаходимо лише згадки в архівах, хоча тоді не було не тільки атомних електростанцій, а й парового опалення. Пошуки в архівах тривають, бо ми впевнені, що в Україні було набагато більше чудових екзотичних рослин, які милували око цілий рік. Тож згадаймо і вшануймо тих, хто зробив все для збагачення рослинного світу України. Спрямуймо зусилля на його відновлення і примноження.

1. Базинер Ф. Краткое описание Царицына сада близъ г. Умани Киевской губернии // Журн. м-ва гос. имуществ. — 1851. — Часть 41. — С. 79—84.
2. Васильчиков А.А. Семейство Разумовских: В 5 т. — СПб. : Тип. М.М. Стасюлевича, 1880. — Т. 2. — С. 43.
3. Гун О. Поверхностные замечания по дороге от Москвы в Малороссию к осени 1805 года: В 3 ч. — М. : Тип. Платона Бекетова, 1806. — Ч. 2. — 124 с.
4. Дендрологический парк Софиевка / И.С. Косенко, Г.Е. Храбан, В.В. Митин, В.Ф. Гарбуз. — Киев: Наук. думка, 1990. — 160 с.
5. Жур П.В. Літо перше: З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. — К.: Дніпро, 1979. — 119 с.
6. Калиновский Я. Исторический опыт акклиматизации важнейших в сельском хозяйстве растений и животных. — М.: Тип. Мос. ун-та, 1858. — С. 97—99.
7. Клименко Ю.О., Кузнецов С.І., Черняк В.М. Стародавні парки України загальнодержавного значення: Довідник. — Тернопіль : Мандрівець, 1996. — Ч. 1. — 105 с.
8. Осипов А.П. Очерк истории древесных насаждений города Киева и деятельности городской садовой комиссии 1887—1897 гг. — Киев : Лито-Типография К.Н. Милевского, 1897. — С. 19—21.
9. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. В 4 т. — Киев : Будивельник, 1986. — Т. 4. — С. 330—332.

10. Пашкевич В.В. Уманский Царицын сад // Вестн. Императ. рос. об-ва садоводства. — 1894. — № 3. — С. 107—179.
11. Поездка в Сокиринцы воспитанников 34-го выпуска // Ежегодник коллегии Павла Галагана. Год 13. — Киев, 1903. — С. 147—168.
12. Тарновский М. Качанівка (колишній маєток Тарновських, нині Олів) // Хроніка — 2000. — К., 1997. — Вип. 19/20. — С. 93—103.
13. Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии: В 3 ч. — СПб. : Тип. м-ва внутренних дел, 1852. — Ч.1. — С. 492.
14. Центральний державний історичний архів України. Фонд 59, оп 1, од. зб. 9746, арк. 9—10.
15. Центральний державний історичний архів України. Фонд 442, оп. 65, од. зб. 165, арк. 11—16.
16. Центральний державний історичний архів України. Фонд 533, оп. 2, од. зб. 203, арк. 128—130.
17. Центральний державний історичний архів України. Фонд 1475, оп. 1, од. зб. 1312, арк. 1—3.
18. Центральний державний історичний архів України. Фонд 2219, оп. 1, од. зб. 122, арк. 22, 30—39.
19. Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. W 11 t. — Warszawa, 1988. — T. Va. — 664 S.
20. Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. W 11 t. — Warszawa, 1993. — T. Xla. — 719 S.
21. Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. W 11 t. — Warszawa, 1993. — T. Xlb. — S. 169.
22. Makowiecki S. Kwiaty ogrodowe. — Lwów; Warszawa, 1936. — S. 439—441.
23. Themery T. Guide de Sophiowka, surnomme la merveille de L'Ukraine... — Odessa, 1846. — 150 s.

Надійшла 27.09.2000

СТАРИННЫЕ ПАРКИ — ПЕРВОИСТОЧНИКИ ИНТРОДУКЦИИ ТРОПИЧЕСКИХ И СУБТРОПИЧЕСКИХ РАСТЕНИЙ В УКРАИНЕ

Т.М. Черевченко, Н.В. Чувікіна

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, Киев

Показаны возможные первоисточники интродукции тропических и субтропических растений в Украину через старинные парки. Проанализирован видовой состав растений в оранжереях старинных парков — имениях украинских и польских помещиков XVIII—XIX вв. в Восточной Европе (в настоящее время — территория Украины).

OLD PARKS AS PRIMARY SOURCES OF INTRODUCTION OF TROPICAL AND SUBTROPICAL PLANTS IN UKRAINE

T.M. Cherevchenko, N.V. Chuvikina

M.M. Grushko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

Possible primary sources of tropical and subtropical plants introduction into Ukraine through old gardens-parks of the 18—19th cc. are cited. The species content of plants growing in greenhouses of old parks of Ukrainian and Polish magnates residences in Eastern Europe (now the territory of Ukraine) has been analysed.